

- **שם המחקר :** תרומתם של מאפיינים הוריים ומשפחתיים להסתגלות של אחאים לילד עם מוגבלות בחברה החרדית בישראל
- **שנה :** 2025
- **סוג מחקר :** תזה
- **מס' קטלוגי :** 890-687-2022
- **שמות החוקרים:** נחמי רוזנבוים, בהנחיית : ד"ר יעל קרני-ויזל
- **רשות המחקר:** אוניברסיטת בר אילן

תקציר מנהלים

מחקר זה נערך בסיוע מענק מקרן שלם.

רקע ומטרות המחקר

גדילה לצד אח/ות עם מוגבלות הינה חווית חיים מכוננת בעלת השלכות מורכבות, ישירות ועקיפות על הסתגלות נפשית של אחאים, לאורך מעגל החיים ובפרט בשנות הילדות והנערות. מחקרים אשר בחנו את מידת הסתגלותם הנפשית של אחאים לילד/ה עם מוגבלות (לשם נוחות הכתיבה להלן ייקרא: 'אח לילד עם מוגבלות') מציגים ממצאים סותרים. בעוד חלק מהמחקרים מצביעים על השלכות שליליות של חווית האחאות, אחרים מדגישים השלכות חיוביות של חוויה זו. מאפיינים משפחתיים נמצאו בספרות כתורמים להתמודדות בני משפחה לילד עם מוגבלות, בהם חוסן משפחתי הכולל: אמונות, ארגון משפחתי ותקשורת משפחתית. בנוסף, מאפיינים הוריים בהם סגנון התקשורת והדחק הנחוה על ידי ההורים נקשרו אף הם בספרות להסתגלותם של חברי המשפחה.

בחברה החרדית בישראל קיימת שכיחות גבוהה של ילדים עם מוגבלויות לצד שיעורי פריון גבוהים המרחיבים את אוכלוסיית האחאים לילד עם מוגבלות. עד כה רק מחקר אחד בחן את התמודדותם של אחאים לילד עם מוגבלות במגזר החרדי בקהילות אמריקאיות, וזאת בקרב אחאים בגירים בלבד.

לאור זאת, מטרתו של המחקר הינה לבחון מודל אינטגרטיבי, אשר באמצעותו ניתן יהיה לבדוק את הקשר בין חוסן משפחתי, דחק הורי וסגנון התקשורת של אמהות לבין הסתגלותם הנפשית של אחאים לילד עם מוגבלות בחברה החרדית, תוך השוואה לאחאים לילד ללא מוגבלות, זאת על בסיס מודל גורמי הסיכון והחוסן של Wallander (1989) המשמש מסגרת תיאורטית במחקר הנוכחי ונבחן באוכלוסייה ייחודית.

שיטת המחקר

השאלונים הועברו באופן מקוון או ידני, לפי נוחות ונגישות האמהות למידע מקוון. השאלון הופץ באמצעות הרשתות החברתיות ובאמצעות מדגם 'כדור שלג'. המחקר הינו מחקר חתך כמותי. אוכלוסיית המחקר כללה אמהות מהמגזר החרדי לילד עם מוגבלות נזיר-התפתחותית בגילאי שנתיים עד 18, ולפחות לילד אחד ללא מוגבלות בגילאי 6-18 ($M = 9.95$, $SD = 3.27$) (להלן תיקרא 'קבוצת אמהות לילד/ה עם מוגבלות'). קבוצת ההשוואה כללה אמהות מהמגזר החרדי לשני ילדים או יותר ללא מוגבלות בטווח גילאים זהה ($M = 10.12$, $SD = 3.34$), מזווגים לפי מין וגיל. במחקר השתתפו 160 אמהות, 92 בקבוצת המחקר ו-68 בקבוצת ההשוואה. המשתתפות התבקשו לענות על השאלונים: דחק הורי, סגנון התקשורת של האם, חוסן משפחתי, הסתגלות האח וכן שאלון דמוגרפי.

ממצאי המחקר

בבחינת ההבדלים והדמיון בין קבוצות המחקר עלו הממצאים הבאים: השערת המחקר הראשונה גרסה כי יימצא הבדל ברמת הדחק ההורי בין אמהות לילד/ה עם מוגבלות לבין אמהות לילד/ה ללא מוגבלות, כך שאמהות לילד/ה עם מוגבלות יחוו דחק הורי גבוה יותר בהשוואה לאמהות לילד/ה ללא מוגבלות. השערה זו אוששה. נמצא הבדל מובהק ברמת הדחק ההורי בין קבוצות המחקר, כך שאמהות לילד/ה עם מוגבלות נמצאו עם דחק הורי גבוה יותר מממוקם ברף העליון של הסקלה בהשוואה לאמהות לילד/ה ללא מוגבלות.

השערת המחקר השנייה גרסה כי יימצא הבדל בין סגנון ההתקשרות של אמהות לילד/ה עם מוגבלות לסגנון ההתקשרות של אמהות לילד/ה ללא מוגבלות, כך שסגנון ההתקשרות של אמהות לילד/ה ללא מוגבלות יהיה בטוח יותר בהשוואה לאמהות לילד/ה ללא מוגבלות. השערה זו לא אוששה. במחקר הנוכחי לא נמצאו הבדלים בין קבוצות המחקר בהתקשרות חרדה או בהתקשרות נמנעת של האמהות. השערת המחקר השלישית גרסה כי יימצאו הבדלים במדדי החוסן המשפחתי (מערכת אמונות, דפוסי ארגון משפחתי ותקשורת משפחתית ופתרון בעיות) בין אמהות לילד/ה עם מוגבלות לבין אמהות לילד/ה ללא מוגבלות, כך שבקרב אמהות לילד/ה עם מוגבלות יימצא חוסן משפחתי גבוה יותר בהשוואה לאמהות לילד/ה ללא מוגבלות. השערה זו לא אוששה במחקר הנוכחי. לא נמצאו הבדלים במדדי החוסן המשפחתי בין קבוצות המחקר. השערת המחקר הרביעית גרסה כי הסתגלות אחאים לילד/ה עם מוגבלות תימצא נמוכה בהשוואה להסתגלות אחאים לילד/ה ללא מוגבלות. השערה זו לא אוששה במחקר הנוכחי. לא נמצאו הבדלים במדדי הסתגלות נפשית בין קבוצות המחקר.

ממצאי המחקר הצביעו על מספר קשרים מרכזיים בין משתני המחקר.

השערת המחקר 5.1 שגרסה כי יימצא קשר שלילי בין רמת דחק הורי לבין הסתגלות אחאים, כך שכל שרמות הדחק ההורי גבוה תמצא הסתגלות אחאים נמוכה יותר, לא אוששה. במחקר הנוכחי לא נמצא קשר בין רמת דחק הורי להסתגלות אחאים. השערת המחקר 5.2 שגרסה כי יימצא קשר חיובי בין התקשרות חרדה של האם לבין קשוי ההסתגלות של האח, כך שכל שהתקשרות האם חרדה יותר כך קשוי ההסתגלות של האח גדולים יותר, אוששה. בהתאם להשערה, נמצא קשר חיובי בין התקשרות חרדה של האם לבין קשוי ההסתגלות של האח, כך שכל שהתקשרות האם חרדה יותר, כך קשוי ההסתגלות של האח גדולים יותר. עם זאת, בשונה מההשערה, לא נמצאו קשרים מובהקים בין התקשרות נמנעת של האם לבין קשוי ההסתגלות של האח. השערת המחקר 5.3 שגרסה כי יימצא קשר חיובי בין חוסן משפחתי לבין הסתגלות אחאים, כך שכל שרמות החוסן המשפחתי גבוהות יותר הסתגלות אחאים תמצא טובה יותר, אוששה חלקית. בהתאם להשערה, בבחינת הקשר שבין תתי הסקלה: דפוסי ארגון משפחתי ותקשורת משפחתית/פתרון בעיות וכן מדד חוסן כללי לבין הסתגלות אחאים, נמצא קשר שלילי מובהק, כך שכל שרמות רכיבי חוסן אלו גבוהות יותר הסתגלות האחאים טובה יותר. עם זאת, לא נמצא קשר בין תת הסקלה אמונות לבין הסתגלות אחאים בשתי קבוצות המחקר, זאת בניגוד להשערה. כלומר, נמצא קשר מתאמי בין סגנון התקשרות חרד של אמהות, בין מדד כללי של חוסן משפחתי וכן בין תתי הסקלה: דפוסי ארגון משפחתי ותקשורת משפחתית/פתרון בעיות לבין הסתגלות נפשית של אחאים לילד/ה עם וללא מוגבלות. ברם, לא נמצא קשר בין דחק הורי, בין התקשרות נמנעת ובין תת הסקלה אמונות לבין הסתגלות נפשית של אחאים בשתי קבוצות המחקר.

השערת המחקר 5.4 שהציעה לבחון מודל רב משתני לניבוי קשיי הסתגלות אוששה חלקית. כאשר נלקחו בחשבון משתני המודל, רק סגנון התקשרות נמצא מנבא את הסתגלות אחאים, ובאופן ספציפי התקשרות חרדה ניבאה הסתגלות אחאים נמוכה. לא נמצא קשר בין התקשרות נמנעת והסתגלות אחאים.

השערת המחקר 6.1 שגרסה כי קבוצת המחקר תמתן את הקשר בין דחק הורי לבין הסתגלות אחאים, כך שבקרב אמהות המגדלות ילד עם מוגבלות, דחק הורי ימצא קשור עם רמות גבוהות של קשיי הסתגלות של אחאים, בעוד שבקרב אמהות המגדלות ילד ללא מוגבלות דחק הורי ימצא קשור עם רמות נמוכות של קשיי הסתגלות אוששה, אך כיוונה נמצא הפוך מהמצופה. דהיינו, בקבוצת האחיים לילדים עם מוגבלות, נמצא קשר חיובי מובהק בין דחק הורי לתפקוד תקין של האח (היעדר קשיי הסתגלות). לעומת זאת, דחק הורי גבוה במשפחות לילד ללא מוגבלות נקשר לקשיי הסתגלות גבוהים של האח.

השערת המחקר 6.2 שגרסה כי חוסן משפחתי ימתן את הקשר בין דחק הורי להסתגלות אחאים, כך שכאשר רמות החוסן המשפחתי נמוכות הקשר בין דחק הורי וקשיי הסתגלות יהיה גבוה מאשר כשרמות החוסן המשפחתי גבוהות, לא אוששה במחקר זה. במחקר הנוכחי חוסן משפחתי לא נמצא גורם הממתן את הקשר בין דחק הורי לבין הסתגלות אחאים במשפחה, זאת בניגוד להשערה.

דיון

ממצאי המחקר מצביעים על ההשלכות של גידול ילד עם מוגבלות על אחיהם, ילדים ללא מוגבלות, המתבטאות בנטייתם של אחאים להתאפיין בהעדר נראות מתמשך בעת מצבי דחק הורי בעצימות גבוהה. אלו עשויים להתבטא בתת אבחון וטיפול הורי מחד ולא התפתחותם של מנגנוני ריצוי מאידך. מחקר זה הינו בין הראשונים, שחקרו אחאות לילד עם מוגבלות בחברה החרדית בכלל, ואף בחן לראשונה את הקשר שבין סגנון התקשרות של אמהות ודחק הורי להסתגלות אחאים בפרט. ברמה התיאורטית, המחקר הנוכחי תורם להבנת הדינמיקות המשפחתיות הייחודיות בחברה החרדית. ברמה היישומית, תובנות שעלו מממצאי המחקר עשויות לסייע באיתור וזיהוי אחאים לילד עם מוגבלות הנמצאים בסיכון, ולפתח מענים טיפוליים עבור אמהות ואחים מאוכלוסיה זו לצורך הסתגלות נפשית מיטיבה.

מילות מפתח: ילד עם מוגבלות, אחאים לילד עם מוגבלות, דחק הורי, סגנון התקשרות, קשיי הסתגלות, חוסן משפחתי, חברה חרדית

- [לפריט המלא](#)
- [למאגר המחקרים של קרן שלם](#)
- [למאגר כלי המחקר של קרן שלם](#)